

Ks. Tadeusz Szwagrzyk, Kraków

MSZE ŚW. ŻAŁOBNE

I. Zwyczaj odmawiania modlitw i składania ofiar za zmarłych był znany od wieków. Już w Starym Testamencie czytamy: „A zebrawszy dwanaście tysięcy drachm srebra, posłał do Jerozolimy, aby złożono za grzechy umarłych ofiarę... A tak świętą i zbawienną jest myśl modlić się za umarłych, aby byli od grzechów rozwiązani“¹⁾.

Również w Kościele Katolickim od pierwszych dziesiątków lat jego istnienia modlono się za umarłych, odprawiano Msze św., albowiem pogrzeb chrześcijański łączył się zawsze z Ofiarą mszalną.

Najstarsze znane nam świadectwa o Mszy św. żałobnej sięgają pierwszej połowy drugiego wieku. Była to tzw. *Missa pro dormitione*, gdyż śmierć chrześcijanie nazywali snem, z którego zbudzimy się w dzień Sądu. Taką Mszę św. odprawiano tylko za tych, którzy żyli i umierali jako prawdziwi wyznawcy Chrystusa.

Modlono się za zmarłych nie tylko w Mszach żałobnych, ale i innych Mszach św., w czasie których kapłan odczytywał imiona osób zmarłych, spisane na specjalnych tabliczkach, tzw. dyptychach, dając w ten sposób początek dzisiejszemu *Memento* za zmarłych.

Tertulian, mówiąc o Mszach za zmarłych, powołuje się już na dawną tradycję co do takiego zwyczaju²⁾. Napomina też by

---

¹⁾ 2 Mach 12, 44—46.

²⁾ *De corona militum*, c. 3; PL 1, 70: oblationes pro defunctis, pro nataliciis annuo die faciamus.

żona troszczyła się o duszę zmarłego męża ³⁾, podobnie mąż o duszę zmarłej żony ⁴⁾.

O Mszach św. odprawianych za zmarłych wspomina także św. Cyprian ⁵⁾, kiedy zabrania odprawić Mszy św. za zmarłego, który zlecił duchownemu troskę i zarząd nad dobrami materialnymi, odciągając go w ten sposób od służby Bożej.

Znacznie więcej wiadomości o Mszach św. żałobnych przekazał nam św. Augustyn. W „Wyznaniach“ tak pisze o modlitwach i Mszy św. za matkę swoją: „Albowiem ani wśród modłów, jakie zanosiliśmy..., gdy odprawiano za nią Ofiarę Mszy św., przed spuszczeniem ciała do grobu, jak się to zazwyczaj czyni“ ⁶⁾. Przy innej okazji wspomina św. Augustyn także o modlitwach i Mszy św. za zmarłego młodzieńca ⁷⁾. W jednym z kazań (Sermo 173 § 3), czytamy: „Quando celebramus dies fratrum defunctorum, in mente habere debamus, et quid sperandum et quid timendum sit“ ⁸⁾. Wzmianki o podobnej treści spotykamy także w innych dziełach św. Augustyna np. *De cura pro mortuis gerenda* ⁹⁾, *Enchiridon de fide, spe et caritate* ¹⁰⁾. O Mszy św. żałobnej za zmarłych świadczy także Possidiusz, który opisuje pogrzeb swego nauczyciela św. Augustyna ¹¹⁾.

³⁾ *De monogamia* c. 10; PL 1, 942: Et pro anima eius orat et refrigerium interius adpostulat et (et in prima resurrectione consortium) et offert annuis diebus dormitionis eius.

⁴⁾ *De exhort. castit.*, c. 11; PL I, 926: pro cuius spiritu postulas, pro qua oblationes annuas reddis.

⁵⁾ Ep. 66, 2; PL 4, 399.

⁶⁾ L IX, XII, 32.

⁷⁾ Ep. 158, 2; PL 33, 694: exsequias praebeimus satis honorabiles et dignas tantae animae, nam per triduum hymnis Dominum collaudavimus super sepulcrum eius et redemptionis sacramenta tertia die obtulimus.

⁸⁾ PL 38, 937.

⁹⁾ C. 1. 3; PL 40, 591.

¹⁰⁾ PL 40, 203: Cum ergo sacrificia sive alteris sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt.

¹¹⁾ *Vita S. Augustini ep. auctore Possidio*; PL 32, 64: Membris omnibus sui corporis incolumis, integro aspectu atque auditu, et ut

Poza Afryką, także w Galii istniał bardzo stary zwyczaj zanoszenia modłów do P. Boga po śmierci swych bliskich. I tak np. Grzegorz z Tours, *De gloria confessorum*¹²⁾, wspomina o pewnej wdowie, która troszczyła się o to, aby za jej zmarłego męża odprawiała się codziennie Msza św.

W Hiszpanii znany był także taki zwyczaj. Powstała tutaj i powszechnie się przyjęła nazwa: „Missa defunctorum“,

Dałszych wiadomości na ten temat dostarcza nam przemówienie pogrzebowe św. Ambrożego, wygłoszone na pogrzebie Walencjana, a także ze wspomnienia o śmierci swego brata Saturna¹³⁾. Podobnie św. Hieronim opisując pogrzeb Pauli w Bazylice Narodzenia w Betlejem, wspomina chóry mnichów, które przez całą noc śpiewały psalmy po grecku, syryjsku i łacinie.

O Mszach św. żałobnych wspominają także pisarze greccy. I tak Euzebiusz w *Vita Constantini* pisze o Mszy św. za cesarza Konstantyna¹⁴⁾, podonie czynią: św. Grzegorz z Nazjanzu, mówiąc o śmierci swego brata; św. Jan Chryzostom, który w homilii zajmuje się modlitwami za zmarłych¹⁵⁾. Poza tym św. Jan Złotousty w jednym ze swych kazań przeciwstawia smutnym obrzędom pogańskim radosny charakter psalmów śpiewanych w obecności zmarłych, który nas zachęca do spokoju

Wzmianki na ten temat można również znaleźć w Kodeksie Justyniana¹⁶⁾ choćby w takich tekstach jak ten, który mówi,

---

scriptum est, nobis astantibus et videntibus, et cum eo pariter orantibus obdormivit cum patribus suis, enutritus in bona senectute, et nobis coram pro eius commendanda corporis depositione sacrificium Deo oblatum est et sepultus est.

¹²⁾ PL 71, 875: Assidue orationi vacabat celebrans quotidie missarum solemnias et offerens oblationem pro memoria viri non diffisa de Domini misericordia, quod haberet defunctus requiem in die, quo Domino oblationem pro eius anima libasset etc.

¹³⁾ PL 16, 1915.

¹⁴⁾ PG 15, 1226.

¹⁵⁾ PG 62, 204.

¹⁶⁾ *Cod. lib. I, tit. III, de episc. et cleric. 42 § 10*: Nam qui constituerunt vel fundaverunt sanctissimas ecclesias pro sua salute et communis reipublicae, reliquerunt illis facultates, ex quibus deberent sacra ministeria fieri, ut a piis clericis ecclesiarum ministris Deus celatur.

że przodkowie budowali kościoły, aby po ich śmierci, w tych świątyniach nabożeństwa żałobne się odprawiały. Sprawę Mszy św. żałobnych poruszają także statuty synodalne z VI wieku.

Pełniejszy jeszcze obraz modlitw za zmarłych dają nam *sakramentarze* z VII i VIII wieku, które zachowały się w większych bibliotekach klasztornych i kapitulnych. Otóż sakramentarz pochodzący z VII wieku, ilustrujący teksty liturgiczne używane za czasów papieża Leona, stąd jego nazwa: *sakramentarz leoniański*, zawiera pięć formularzy Mszy żałobnych. Natomiast *sakramentarz gelazjański*, który jest najstarszym sakramentarzem Kościoła Rzymskiego, nie znamy jednak jego pierwotnego brzmienia, gdyż rękopisy, które do naszych czasów przetrwały, pochodzą z VIII i IX wieku, zawiera, aż trzynaście formularzy mszalnych — żałobnych¹⁷⁾.

Do powstania tak licznych formularzy żałobnych przyczynił się może także fakt, że nabożeństwa żałobne odprawiano nie tylko z racji pogrzebu czy rocznicy śmierci, ale także w inne dni. Potwierdza to, wspomniany powyżej, Grzegorz z Tours, wspominając o Mszach żałobnych odprawianych nawet codziennie. Można tu także wspomnieć o tzw. Mszach gregoriańskich.

Początek Mszy gregoriańskich wywodzi się z opowiadania św. Grzegorza Wielkiego, zawartego w IV księdze Dialogów¹⁸⁾. Czytamy tam, że pewien zakonnik imieniem Justus, który jako lekarz leczył jeszcze Grzegorza, swego przełożonego, po śmierci został pozbawiony nabożeństwa pogrzebowego ponieważ wbrew ślubowi ubóstwa posiadał pieniądze. Trzydziestego dnia po jego śmierci żal się zrobiło Grzegorzowi i polecił odprawiać za zmarłego 30 Mszy św. przez 30 dni, bez przerwy. Trzydziestego dnia ukazał się Justus bratu swemu i oznajmił mu, że po odprawieniu tych Mszy św. został z kar cierpianych wybawiony.

Podstawą do rozwoju *Dnia Zadusznego* stały się powtarzane rocznice za zmarłych, a także Msze żałobne odpra-

¹⁷⁾ Por. Thalhofer-Eisenhofer, *Handbuch der kath. Liturgik*, Freiburg 1912, II, 251.

¹⁸⁾ PL 77, 420.

wiane za wielu zmarłych, tzw. *Missae familiares*, np. w zakonach za zmarłych współbraci. Dużo zawdzięczamy w tej praktyce klasztorowi benedyktyńskiemu w *Cluny*, gdzie jego opat św. *Odilio*, w roku 998, wydał dla wszystkich klasztorów kongregacji, rozporządzenie zwane *Statutum S. Odilonis pro defunctis*¹⁹⁾. Nakazuje on dzwonić w Dzień Wszystkich Świętych po Nieszporach, odmawiać officium brewiarzowe za zmarłych, a dnia następnego, wszyscy kapłani odprawiać mieli Msze św. w tej intencji. Praktyka ta w drodze zwyczaju szybko przyjęła się w innych zakonach, a także i poszczególnych diecezjach. Pierwszą z nich była diecezja *Liège* w Belgii, dzięki staraniom biskupa Notkera († 1098), następnie Mediolan w XII wieku ii.

Zwyczaj odprawiania trzech Mszy św. żałobnych w Dzień Zaduszny, pochodzi z XV wieku, z Hiszpanii. Papież Benedykt XIV w roku 1748, rozszerzył ten zwyczaj na całą Hiszpanię i Portugalię, a papież Benedykt XV, na cały Kościół (1915).

Oprócz modłów za zmarłych w Dniu Zadusznym i poza nabożeństwami żałobnymi w rocznicę śmierci, istniał także zwyczaj od wieków, odprawiania Mszy św. żałobnej w inne określone dni po śmierci zmarłego. I tak już za czasów św. Ambrożego, dzień 3 i 30 po śmierci, względnie 7 i 40, były połączone ze specjalnymi modlitwami za zmarłych²⁰⁾. Św. Augustyn mówi o trzech dniach modłów i żalów po śmierci matki swojej. Odnosnie tych różnic należy zauważyć, że na Wschodzie obchodzono jako dni uprzywilejowane za zmarłych, najczęściej, dzień: 3, 9, 40, a na Zachodzie, dzień: 3, 7 i 30.

Wybór tych właśnie dni znajduje, przynajmniej częściowe, uzasadnienie w niektórych przepisach czy też zdarzeniach wspomnianych w Piśmie św. I tak np. dzień 3 i 7, można by wyjaśnić przepisami o legalnym oczyszczeniu według Księgi Liczb (19, 12), przenosząc na oczyszczenie zmarłych od kar i cierpień przez modlitwy, a zwłaszcza przez Niekrwawą Ofiarę. Podobnie uroczystości pogrzebowe Jakuba trwały przez siedem

¹⁹⁾ PL 142, 1038.

²⁰⁾ PL 16, 1386.

dni ²¹⁾, o tylu dniach żałoby wspomina też Księga Eklezjastyka (22, 13), a śmierć Mojżesza oplakiwano przez 30 dni ²²⁾, a także śmierć Aarona ²³⁾.

W Nowym Testamencie dzień trzeci to dzień Zmartwychwstania Chrystusa Pana ²⁴⁾. Dzień siódmy to dzień odpoczynku, szabat; to pojęcie przeszło na niedzielę także w pewnym stopniu ze względu na zmarłych, albowiem według św. Piotra D a m i a n a († 1072), w niedzielę dusze zmarłych nie doznają cierpień, doznają spokoju. W poniedziałki zaś należy znowu przyjść zmarłym z pomocą przez odprawienie Mszy św. Stąd prawdopodobnie rubryki mszalne pozwalające na odprawienie Mszy św. w poniedziałek, za zmarłych, z pewnymi zastrzeżeniami, albo przynajmniej komemoracja *pro defunctis*, nabożeństwa żałobne co miesiąc w katedrach, kolegiatach itd.

Dzień *dziewiąty* jako uprzywilejowany w modlitwach za zmarłych był łączony prawdopodobnie z dniem ukazania się Chrystusa Pana uczniom swoim ²⁵⁾. Dzień zaś *czterdziesty* miał się łączyć z Wniebowstąpieniem Pańskim, w czterdzieści dni po Zmartwychwstaniu, według Dziejów Apostolskich (I, 3).

II. Co do f o r m y Msze żałobne zachowały swe ślady starożytności w Introicie, Ofertorium i Communio, przez swój układ bardziej zbliżony do dawniejszych form. Śpiewy Mszy żałobnej, poza pomniejszych dodatkami, pochodzą z klasycznej epoki gregoriańskiej. Msze św. żałobne składają się z dwóch niejako *warstw* o różnej treści myślowej i uczuciowej. Starsza z tych warstw, sięgająca jeszcze starożytności chrześcijańskiej, utrzymywana jest w nastroju radosnym i głosi wesołą nowinę o zmartwychwstaniu ciała. Pierwotne formularze zawierały na-

²¹⁾ Rdz 50, 10.

²²⁾ Ppr 34, 8.

²³⁾ Lb 20, 29.

²⁴⁾ Por. Thalhofer-Eisenhofer, l. c., II, 253. Por. także L. Eisenhofer, *Handbuch der Katholischen Liturgik*, Freiburg im Breisgau 1933, II, 18—19; Ks. W. Hozakowski, *Dzieje Mszy Świętej*. Poznań 1933, 246—248.

²⁵⁾ J 20, 26; Por. J. Merk, *Die Messliturgische Totenehrung in der römischen Kirche*, Stuttgart 1926, 25.

wet radosne *Alleluja*, jako wyraz wiary w zmartwychwstanie. Do tej radosnej *warstwy* należy też Introit z radosnym psalmem żniwnym (64). Zeby go lepiej zrozumieć trzeba przeczytać cały psalm. Antyfona Introitu zaczerpnięta została z czwartej, apokryficznej księgi Ezdrasza (2, 34—35). Tutaj zalicza się też oba czytania, które głoszą chwalebne zmartwychwstanie. W Ewangelii ukazuje się nam Chrystus Pan jako wybawiciel z podwójnej śmierci: na ziemi wskrzesza on ludzi do życia łaski, w dzień zaś ostateczny wskrzesi ich do życia wiecznej chwały. Do tych też słów nawiązuje piękna prefacja żałobna, pochodząca wprawdzie z nowszych czasów, bo zapożyczona przez papieża Benedykta XV z liturgii gallikańskiej, z pewnymi zmianami, do dzisiejszej Mszy św. żałobnej. Piękno i głębia przebija prawie z każdego jej zdania: „W którym (Chrystusie) zabłysła nam nadzieja chwalebного zmartwychwstania, aby tych, których zasmuca pewność nieuchronnej śmierci, pocieszyła obietnica przyszłej nieśmiertelności. Wiernym Twym bowiem, Panie, życie przemieniasz, lecz go nie odbierasz, a rozwiązawszy ich ziemską powłokę wieczne mieszkanie w niebie im gotujesz“.

Nastrój smutku i pełen powagi, druga „warstwa“ Mszy za zmarłych, wprowadza sekwencja *Dies irae* z XII wieku. Pierwotnie śpiewano ją we Mszy św. przed Ewangelią pierwszej niedzieli Adwentu. Do liturgii za zmarłych sekwencja ta dostała się znacznie później, kiedy dodano do niej na końcu słowa „dona eis requiem“.

Ofertorium, jedyne w liturgii, ze względu na formę i treść. Składa się z kilku wierszy. W żałobnych bowiem Mszach najdłużej zachowała się procesja ofiarna, dlatego też ofertorium jest dłuższe niż zwykle. Zaczerpnięte zostało z dawnej modlitwy gallikańskiej, odmawianej przy umierających, w której Kościół prosi nie o wybawienie, ale o ochronę przed potępieniem. *Libera* w ofertorium żałobnym, podobnie jak w litaniiach, ma znaczenie: „ochroń-zachowaj“.

Opuszcza się w Mszy św. żałobnej ps. 42, okadzenie przed Introitem i Ewangelią, prawdopodobnie dlatego, że te obrzędy wprowadzono później do Mszy św. uroczystej, a Msze

żałobne zachowały swój archaiczny charakter. Podobnie opuszcza się „Gloria in excelsis“, „Gloria Patri“ po *Lavabo*, a także *Pocałunek pokoju* wraz z poprzedzającą go modlitwą: *Domine, Jesu Christe...*, gdyż w Mszy św. za zmarłych nie rozdzielano Komunii św., a co łączy się z tym nie było *Pocałunku pokoju*²⁶). *Agnus Dei* — otrzymało żałobne zakończenie, a na końcu opuszcza się *Ite, missa est* — gdyż wierni powinni pozostać na mającą za chwilę nastąpić *absolucję*.

III. *M s z e ż a ł o b n e*, nazwę swą biorą od żałoby, po stracie drogich nam osób. Tym różnią się od innych, że części zmienne ich formularzy mają na celu uproszenie pomocy Bożej dla dusz w czyścju cierpiących.

Obecnie mamy cztery formularze Mszy żałobnych; różnią się między sobą treścią modlitw, Lekcjami i Ewangeliami.

Pierwszy formularz, *In Commemoratione Omnium Fidelium Defunctorum*, przeznaczony jest na Dzień Zaduszny, jako pierwsza Msza św., względnie używa się także tego formularza do Mszy głównej, śpiewanej, tego dnia, a także do Mszy św. pogrzebowych, następnie w dniu 3, 7, 30 i w rocznicę śmierci papieża, kardynałów, biskupów i kapłanów, z użyciem odpowiedniej modlitwy (*ex diversis*).

Drugi formularz, *In die obitus seu depositionis defuncti*, w dniu zejścia, czyli pochowania zmarłego; używa się go do odprawienia Mszy św. pogrzebowej wszystkich wiernych, duchownych nie posiadających święceń kapłańskich, (*clericorum minorum, etiam Diaconi*), oraz po odebraniu wiadomości o ich śmierci, a także w dniu 3, 7 i 30 po śmierci²⁷). W tym ostatnim wypadku odmawia się modlitwę *Quesumus, Domine...*

Trzeci formularz, *In anniversario defunctorum*, w rocznicę zmarłych, przeznaczony jest na rocznicę śmierci duchownych nie będących kapłanami, oraz wszystkich wiernych. Używa się go także w Dniu Zadusznym do drugiej Mszy św.

²⁶) *Praeterea in Missis quae fiunt a die mortis usque ad sepulturam alicuius defuncti.*

²⁷) RBL 12/1958/522.

Czwarty formularz, *In Missis quotidianis defunctorum*, w codziennych Mszach św. za umarłych, ogólny, służy do odprawiania Mszy św. za zmarłych w wypadkach zwyczajnych, gdy poprzednie formularze nie mogą być użyte, ponieważ przewidziane są na wypadki wyjątkowe, szczegółowo określone.

Formularzy Mszy żałobnych nie można używać dowolnie, lecz tylko zgodnie z przepisami rubryk mszalnych.

Barwa szat liturgicznych używanych do Mszy św. żałobnej jest koloru czarnego; jedynie w Dniu Zadusznym, jeżeli w tymże kościele odprawia się Czterdziestogodzinne nabożeństwo, Msze żałobne odprawia się w kolorze *fioletowym*. Antependium ołtarza ma być *czarne*, lecz gdy na tym ołtarzu jest przechowywany Najśw. Sakrament w tabernakulum, to i antependium i konopeum winny być *fioletowe*. Mszy św. żałobnej nie odprawia się na ołtarzu, gdzie jest wystawiony Najświętszy Sakrament, a także i na innych ołtarzach w tym samym kościele.

Ze Mszą św. żałobną łączy się zwykle *absolucja* która może także odbywać się i po officjum, a nawet bez niego.

Msze św. żałobne mogą być: *uprzywilejowane* i *nieuprzywilejowane*, *śpiewane* i *czytane*. Ponadto jedne z nich odprawiane są według rytu *zdwojonego*, inne według rytu *prostego*.

1) Msze św. żałobne według rytu

Według rytu *zdwojonego* odprawia się Msze św.: w dniu Zadusznym, z racji śmierci i pogrzebu, dnia trzeciego, siódmego i trzydziestego, oraz w rocznicę śmierci lub pogrzebu, oraz po otrzymaniu pierwszej wiadomości o śmierci. Msze św. w tych wypadkach odprawiane, choćby były tylko czytane mają przywilej rytu *zdwojonego*; przynajmniej jednak niektóre z tych Mszy św. powinny być śpiewane. Inne Msze św. żałobne tutaj nie wymienione są rytu *prostego*, choćby były nawet śpiewane.

W Mszach św. żałobnych mających przywilej rytu zdwojonego, bez względu na to czy są czytane czy śpiewane jest tylko jedna oracja. W Mszach żałobnych rytu prostego jeżeli są śpiewane bierze się też tylko jedną orację, a w czytanych może być albo jedna albo trzy oracje. Jeżeli celebrans chce wziąć trzy oracje, wówczas:

a) jeżeli odprawia za określonych zmarłych — pierwsza będzie odpowiednio do intencji: *pro uno, pro una, pro pluribus* druga *ad libitum*, trzecia *Fidelium*...

b) jeżeli odprawia się za zmarłych nie wiedząc dokładnie (*deficiente vel ignorata designatione*), pierwsza będzie *Deus, veniae largitor*, druga *ad libitum*, trzecia *Fidelium*...

Sekwencja *Dies irae* w Mszach św. żałobnych może być opuszczona. Musi być jednak odmawiana ta sekwencja, bez żadnych skracań, w Mszy św. pogrzebowej (*pro die obitus seu depositionis*), w czasie której jest ciało zmarłego, lub ze słusznej przyczyny go nie ma. Również owa sekwencja obowiązuje w Dzień Zaduszny, ale tylko w jednej Mszy św. tj. uroczystej czyli w pierwszej (*in Missa principali, secus in prima Missa*). We wszystkich Mszach żałobnych jest prefacja własna, żałobna, którą należy śpiewać zawsze w tonie *ferialnym*. Ostatnią Ewangelię stanowi początek Ewangelii w/g św. Jana.

2) Msze św. żałobne przez rubryki wskazane

W Dniu Zadusznym wszystkie Msze św. muszą być żałobne, a każdy kapłan może w tym dniu odprawić trzy Msze św., na mocy konstytucji Apostolskiej papieża Benedykta XV, z dnia 10 sierpnia 1915 r. Kapłan odprawiający w tym dniu trzy Msze św. tylko jedną z nich może odprawić w dowolnej intencji i za nią przyjąć stypedium, drugą Mszę św. aplikuje *in suffragium omnium fidelium defunctorum*, trzecią zaś Mszę św. *ad mentem Summi Pontificis*. Pierwszą Mszę św. odprawia się według formularza żałobnego wyznaczonego na Dzień Zaduszny, drugą według formularza przeznaczono-ego na rocznicę śmierci (*In anniversario defunctorum*), trze-

cią Mszę św. według formularza Mszy żałobnej zwykłej (*In Missis quotidianis defunctorum*).

Każdy kapłan może również w tym dniu odprawić jedną, względnie dwie Msze św. żałobne. Ten kapłan, który odprawia tylko jedną Mszę św. bierze formularz pierwszy z powyższych (*In Commemoratione Omnium Fidelium Defunctorum*). Tegoż formularza używać należy do Mszy św. śpiewanej żałobnej w Dniu Zadusznym i jest możliwość antycypowania Mszy św. drugiej i trzeciej ²⁸⁾.

Przy odprawianiu tych Mszy św. celebrans zachowuje te same ceremonie, co przy odprawianiu trzech Mszy św. w Boże Narodzenie, a mianowicie: w pierwszej i drugiej Mszy św., jeżeli ma bezpośrednio drugą lub trzecią Mszę św. odprawiać, celebrans po wypiciu Krwi Przenajśw. nie puryfikuje, ani wyciera kielicha, ale go stawia na korporale i nakrywa palką ²⁹⁾ po czym złączywszy ręce, mówi przed środkiem ołtarza *Quod ore sumpsimus...* i obmywa palce w stojącym obok naczynku z wodą i wyciera je mówiąc: *Corpus tuum, Domine...* To uczyniwszy, zdejmuje z kielicha palkę, kładzie na kielich puryfikaterz, patenę z nową hostią do konsekracji, palkę i nakrywa kielich welonem. Odprawia w dalszym ciągu Mszę św., nie klękając przed kielichem, gdy będzie od środka ołtarza odchodził lub przychodził. Po odczytaniu ostatniej Ewangelii, gdy bezpośrednio będzie odprawiał następną Mszę św., powraca przed środek ołtarza i, jeżeli zostawił mszał otwarty, oddawszy rewerencję krzyżowi ołtarzowemu, schodzi ze stopni i odprawia Mszę św. ^{29a)}.

W drugiej i trzeciej Mszy św., nalewając wino i wodę przy ofiarowaniu do kielicha, nie usuwa go zupełnie

²⁸⁾ Sacerdis unam vel duas tantum Missas potest celebrare; qui unam Missam celebrat, legat primam ex supradictis; eandem adhibeat qui Missam cum cantu celebraturus sit, facta ei potestate anticipandae secundae ac tertiae.

²⁹⁾ Por. Rubrykę po I Mszy św. Bożego Narodzenia.

^{29a)} Przepisane modlitwy po Mszy św. odmawia się tylko wtedy, gdy po odprawieniu Mszy św. czytanej odchodzi kapłan od ołtarza. Por. *Homo Dei* 27/1958/922.

z korporału, ale cokolwiek tylko przesuwają w stronę Lekcji, ostrożnie nalewając doń wino i wodę, nie wycierając kielicha zarówno przed nalewaniem wina i wody, jak też kropli na ścianie kielicha, po nalaniu wina i wody.

Jeżeli zaś kapłan odprawia trzy względnie dwie Msze św. z przerwami (cum intermissione), może spożyć ablucję w czasie pierwszej i drugiej Mszy św., dokonując puryfikacji kielicha tylko wodą³⁰⁾. Gdyby ta przerwa między jedną i drugą Mszą św. trwała trzy godziny, mogłyby celebrans dokonać puryfikacji winem i wodą, a następnie spożyć ablucję, zgodnie z Motu Proprio papieża Piusa XII *Sacram Communionem*³¹⁾.

Kapłan *niedowidzący*, odprawiający Mszę św. na mocy indultu, może w Dniu Zadusznym, trzykroć Mszę żałobną zwykłą (In Missis quotidianis Defunctorum), odprawić.

Gdyby w Dzień Zaduszny wypadł pogrzeb, celebrans odprawia pierwszą Mszę św. (In Commemoratione Omnium Fidelium Defunctorum), dodając do niej tj. do modlitwy *Fidelium..* pod jednym zakończeniem modlitwę: *Deus, cui proprium...*, w modlitwie tej wymienia się imię zmarłego, którego pogrzeb się odbywa. Ale jeżeli pierwsza Msza św. dla ludu odprawia się uroczyście, to jako egzekwialną odprawić należy drugą lub trzecią z modlitwą za zmarłego, pod jednym zakończeniem³²⁾.

W sam Dzień Zaduszny, jak również w czasie oktawy³³⁾, wszystkie ołtarze są uprzywilejowane (c. 917). Poza tym Msze św. śpiewane za zmarłych w tygodniu po Dniu Zadusznym, cieszą się specjalnymi przywilejami, o których powiemy jeszcze nieco dalej.

---

³⁰⁾ Por. AAS 46 (1954) 69.

³¹⁾ AAS 49 (1957) 177—178.

³²⁾ *Addit. et Variat. in Rubr. Missalis*, III, 4.

³³⁾ *S. Poenitentiaria* 31 X 1934, AAS 26 (1934) 606.

3) Msze św. żałobne uprzywilejowane

a) Pogrzebowa.

Zanim zwłoki zmarłego zostaną pochowane, powinno się je przenieść do kościoła i wobec nich ³⁴⁾ odprawić nabożeństwo połączone z Mszą św. egzekwialną.

Jedna Msza św. *pogrzebowa* (pro die obitus) śpiewana, lub nawet czytana, może być odprawiona w kościele, w którym odbywa się pogrzeb zmarłego — nawet wtedy, gdy ciało zmarłego jest nieobecne ze słusznej przyczyny, albo nawet zostało już pochowane.

Za Mszę egzekwialną, mającą przywileje, uważać należy jedną tylko Mszę św. w każdym kościele lub kaplicy publicznej, gdzie się odbywają ceremonie pogrzebowe. Jest to Msza św. rytu zdwojonego według formularza *In die obitus...*, — jeżeli nie zachodzi potrzeba użycia pierwszego formularza *In Commemoratione Omnium Fidelium Defunctorum*, — z jedną oracją i sekwencją. Przywilej Mszy egzekwialnej głównie na tym polega, że nie wolno jej odprawiać *tylko* w następujące dni:

1) W święta: Bożego Narodzenia, Trzech Króli, Wielkanoc, Wniebowstąpienie Pańskie, Zesłanie Ducha św., Trójcy Przen., Boże Ciało, Najśw. Serca Jezusa, Chrystusa Króla, Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny, Zwiastowania i Wniebowzięcia NMP., św. Michała Archanioła, Narodzenia św. Jana Chrzyciela, św. Józefa (19 marca), św. Piotra i Pawła Ap., Wszystkich Świętych i w ostatnie trzy dni Wielkiego Tygodnia;

2) W święto Dedykacji i Tytułu tego kościoła, w którym odprawia się pogrzeb;

3) W główne święto Patrona miejsca, a w kościołach zakonnych w święto Tytułu i w dzień św. Założyciela zakonu.

Jeżeli zewnętrzna uroczystość wyżej wymienionych świąt (n. 2, 3), została *przeniesiona* na niedzielę, to Msza św. żałobna zabroniona jest tylko w niedzielę.

³⁴⁾ C. 1215.

Gdy w danym dniu nie można odprawić Mszy św. pogrzebowej, można ją przenieść na najbliższy wolny dzień. Jeżeli pogrzeb wypadnie w Dzień Zaduszny wówczas aktualnie jest to co powiedziano powyżej.

Sekwencja *Dies irae* w Mszy św. pogrzebowej zawsze obowiązuje.

b) Msze św. prywatne *pro die obitus*.

W kościele albo kaplicy publicznej, gdzie odprawiany jest uroczysty pogrzeb, mogą być w dniu pogrzebu odprawione Msze św. prywatne *pro die obitus*, pod warunkiem, że aplikowane są za danego zmarłego.

Nie można tych Mszy św. odprawiać:

- 1) w niedziele i święta *de praecepto* (choćby zniesione);
- 2) w święta dx 1 i 2 cl., także przeniesione;
- 3) w Dzień Zaduszny;
- 4) w Wigilię Bożego Narodzenia i Zielonych Świąt;
- 5) w Środę Popielcową i trzy pierwsze dni Wielkiego Tygodnia;
- 6) w czasie oktawy Bożego Narodzenia, Wielkanocy i Zielonych Świąt.

Msze św. prywatne *pro die obitus* mogą być również odprawiane i w kaplicach półpublicznych, które w braku kościoła lub kaplicy publicznej zastępują ich miejsce, w dowolnie obrany dzień, ale tylko jeden, w czasie od śmierci do pogrzebu zmarłego. Mogą być natomiast te Msze św. odprawiane każdego dnia od śmierci do pogrzebu zmarłego w tych kaplicach półpublicznych, które nie zastępują kościoła czy kaplicy publicznej, byleby zwłoki zmarłego były obecne w domu posiadającym tę kaplicę, i nie wypadł dzień, w którym tego rodzaju Msze św. są zabronione.

c) Dzień 3, 7, 30, rocznica śmierci.

Jedna Msza św. śpiewana lub czytana w 3, 7, 30 dzień, w rocznicę śmierci lub pogrzebu i w dogodnym dniu po otrzymaniu wiadomości o śmierci może być odprawiona w każ-

dym kościele w te same dni, jak w n. b. Gdyby w danym dniu nie można było tej Mszy św. odprawić, można ją przenieść na najbliższy dzień, który takie Msze św. dopuszcza, ale musi być śpiewana.

Te same przepisy obowiązują w rocznicę w szerszym znaczeniu, tzn. Msze św. odprawiane są poza ścisłą rocznicą na mocy fundacji, albo celebrowane są raz w roku za zmarłych jakiegoś zrzeczenia — ale takie Msze muszą być śpiewane.

Wymienione powyżej przywileje (n. b), przysługują wszystkim Mszom św. śpiewanym za zmarłych w ciągu siedmiu dni po Dniu Zadusznym.

4) Msze św. żałobne codzienne (quotidiana)

a) Msze św. żałobne codzienne *śpiewane* dozwolone są w officia rytu prostego.

Nie wolno jednak ich odprawiać:

- 1) W Środę Popielcową oraz trzy pierwsze dni W. Tygodnia;
- 2) w Wigilię Bożego Narodzenia.

b) Msze św. żałobne codzienne *czytane* dozwolone są w officia rytu prostego.

Nie wolno jednak ich odprawiać:

- 1) w dniach od 2—12 stycznia włącznie;
- 2) w ferie po Wniebowstąpieniu Pańskim do wigilii Zesłania Ducha Św.;
- 3) w suche dni;
- 4) w ferie Adwentu od 17 do 23 grudnia włącznie;
- 5) w Środę Popielcową i pierwsze trzy dni W. Tygodnia;
- 6) w ferie W. Postu, z wyjątkiem pierwszego dnia w każdym tygodniu o rycie prostym;
- 7) w poniedziałek Dni Krzyżowych;
- 8) we wszystkie wigilie.

Msze św. żałobne *codzienne* nie są uprzywilejowane, nazywają je także zwykłymi; są rytu prostego bez względu na to czy są czytane czy śpiewane. Msze św. śpiewane mają tylko jedną orację, w czytanych może ich być trzy. Więcej na ten temat powiedzieliśmy już powyżej.

Uwagi ogólne o Mszach św. żałobnych

Żadne Msze św. żałobne, nawet pogrzebowe, nie mogą być odprawiane w kościołach, gdzie odbywa się *wystawienie Najśw. Sakramentu*. Wyjątek stanowią Msze św. w Dzień Zaduszny, które mogą być odprawiane, ale w kolorze fioletowym.

Nie wolno również odprawiać żadnej Mszy św. żałobnej, jeżeli zachodzi konieczność odprawienia Mszy św. konwenckiej lub parafialnej, a jest tylko jeden kapłan.

Poza tym zabroniona jest wszelka Msza św. żałobna w kościołach, w których jest tylko jedna Msza św., w dniach: 2 lutego, w Środę Popielcową i w niedzielę Palmową, jeżeli w tych dniach odprawiane są ceremonie im właściwe (poświęcenie gromnic, popiołu i palm) oraz w Litanie większe i mniejsze, jeżeli jest procesja.

W Mszach św. żałobnych *codziennych, czytanych* może być albo jedna albo trzy oracje. Jeżeli celebrans bierze trzy oracje, to wówczas:

a) jeżeli odprawia za określonych zmarłych — pierwsza będzie odpowiednia do intencji: *pro uno, pro una, pro pluribus defunctis, pro sacerdote, pro patre etc.*, druga *ad libitum*, trzecia *Fidelium...*

b) jeżeli odprawia za zmarłych nie wiedząc dokładnie, za kogo (*deficiente vel ignorata designatione*), pierwsza będzie: *Deus, veniae largitor*, druga: *ad libitum*, trzecia: *Fidelium...*